

ŞİA'NIN MEHDİLİK İNANCI ÜZERİNE BİR İNCELEME A REVIEW ON THE MAHDI'S BELIEF OF SHI'A

Faruk GÜN

U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, ilahiyat Anabilim Dalı Kalam Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

ÖZET

Mehdilik toplumların siyasi ve kültürel eğilimleri doğrultusunda ortaya çıkmış ve rüya, keşf, tevil ve ahad-zayıf haberler marifeti ile sonradan inanç haline getirilmiş bir olgudur. Mehdî inancı erken dönem akaid-inanç esasları ve kelim kaynaklarında yer almamaktadır. Bu konu siyasi, kültürel, dini boyutları ile beraber incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Aslında mehdilik meselesi dinî bir konu olmaktan ziyade sosyokültürel yapısı olan siyasi bir olgu olarak görünmektedir. Kıyamete kadar hükmü baki kalacak olan Kur'an'ın hidayetinden ümmeti havalecilik ruhu ile sadece bir şahsın veya zümrenin mehdiliğine muhtaç eder hale getirmenin akli bir temeli olmadığı gibi nasslarla da bağdaşmamaktadır. Bu çerçevede makalede, mehdilik fikrini Ehl-i beyti koruma endişesi ile bir inanca dönüştüren Şiâ'nın, mehdilik inancının dini, kültürel ve toplumsal arka planı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mehdî, Mesih, Deccâl, Süfyani, Ricat, Hulul.

ABSTRACT

The Mahdi is a phenomenon emerged in line with the political and cultural tendencies of the societies and that was later converted into belief by the means of dream, discovery, devotion and weak news. Mahdi belief is not included in the early belief principles and sources of the kalam. This topic is better understood when it is examined with its political, cultural and religious dimensions. In fact, the issue of Mahdi appears to be a political phenomenon with a sociocultural structure rather than a religious issue. From the true path of the Qur'an, whose judgment will remain until the doomsday, it is not only a rational basis to make the spirit of ummah's assignment in need of a person's or a group's Mahdism, but it is also incompatible with nasses. In this context, it's focused on the religious, cultural and social background of the mahdi's belief, and Şia who turns the idea of Mahdi into a belief with the concern of protecting the Ahl al-bayt in the article.

Key Words: Mahdi, the Messiah, the Antichrist, Sophiany, Requests, Incarnation

Giriş

Mehdilik İslâm coğrafyasında dış kültürlerin etkisi ile ortaya çıkan ve Şiâ tarafından bir inanç esası olarak kabul edilen bir meseledir. Şiâ mehdiliği imametinin bir devamı ve parçası gibi değerlendirmiştir. İlahî rahmetin her dönem ve coğrafyada peygamberlik müessesesi ile kulların üzerinde devam ettiği inancı semavî dinlerde de kabul görmüş bir inançtır. İslâm dinine göre ise Hz. Peygamber ile beraber nübüvvet kapısı kapanmıştır. Ancak Şiâ imamet anlayışı gereği ilahî feyzin tamamlandığı düşüncesini reddetmiştir. Onlar geliştirmiş oldukları bu “feyz-i İlahî” teorisi gereği peygamberlik müessesesi hariç bütün yönleri ile peygambere denk olan masum bir imamın her dönemde bulunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Şiâ'ya göre imamın tayini Allah'a ait bir görevdir (Hillî, 1413: 362; Müsevî, 1427/2006: 51-59).

Mehdilik, İslâm kültüründe sözlük anlamı ile ilk defa Hz. Peygamber döneminde kullanıldığı görülmektedir. Beklenen kurtarıcı anlamında bir terim olarak ise Emevîler döneminden itibaren günümüze kadar siyasi ve kültürel anlamda varlığını sürdürmüştür. Mehdilik, İslâm âleminin çalkantılı dönemlerinde ümidini yitiren halk için bir umut ışığı olmuştur. Mehdilik daha sonra İslâm coğrafyasında kısa zamanda kabul görmüş bir inanç meselesi haline çevrilmiştir. Böylelikle mehdilik, belli bir coğrafya ile sınırlı kültürel bir inanış şeklinde İslâm âleminde yer alan bir fikri yapıya dönüşmüştür.

Şiâ'da mehdiliğin ortaya çıkışı ile ilgili mehdilik fikrinin köklerine baktığımızda Sünen kitaplarında yer almaya başladığı görülmektedir. Mehdilik aynı şekilde tabakat kitaplarında da üzerinde durulan bir konu olmuştur. Erken dönem akaid kitaplarında ise mehdilik konusu ele alınmamıştır. Diğer taraftan mehdilikle ilgili Kur'an'a baktığımızda kavramın daha çok sözlük anlamında hidayetle ilgili ele alındığı görülmektedir. Kur'an'da mehdilik bir hidayet çağrısı olarak bütün insanlara yapılmakta olan “hadi” anlamında Allah ve Kur'an için kullanılmıştır. Hidayete erdiren Allah ve kelamı olan

Kur'ân'dır. Hidayete eren zat ise mehdî olmaktadır. Böylelikle Kuran'ın hidayet çağrısına kulak veren müminler, bu anlamda mehdî yani hidayete ermiş kişiler olarak adlandırılmışlardır.

Mehdîlik bir kavram olarak mesihin (maşiâh-kurtarıcı) Arap diline ve İslâm kültürüne bir transfarmasyonu olarak görülmektedir. İslâm âleminde mehdîliğin bir inanca dönüşmesi ise Şiâ'nın öncülüğünde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Şiâ'da önem kazanan mehdîlik daha sonra İslâm mezhepleri arasında her mezhebin kendi konjektörüne göre gelişmiştir. Halen gönümüze kadar Şii fırkaları içinde mehdîlik fikrinin oldukça canlı bir şekilde sürdürülmeye çalışılması Şiâ'nın mehdîlik anlayışını bizim için önemli kılmaktadır. Mehdiilik tarihinde Şiâ siyaseti için Ehl-i beyt argümanları ile örülmüş bir eylem, ortak bir dil ve fenomen niteliğindedir. Şiâ kendi geleceğini ve mensublarının sadakatlerini adeta mehdî inancı ile bağdaştırmıştır. Başka kültürlerin ve dinlerin ortak bir fenomeni olan mehdîliğin İslâm kültürüne transfarmasyonunun Şiâ üzerinden sağlanması bu makalemizin ele alınmasının ana nedeni olmuştur. Makalede öncelikle mehdînin sözlük ve ıstılah anlamı ele alınacaktır. Daha sonra ise Şiâ kaynaklarında mehdî inancının kaynakları ve gelişimi üzerinde kısaca durulacaktır. Şiâ'da mehdîliğin ortaya çıkış şekilleri ve mehdîliğin önemi açıklandıktan sonra varılan netice sonuç kısmında değerlendirilecektir.

1. Mehdi Kavramının Anlam Alanı

Mehdi tabirinin kavram olarak ilk defa hicri I. asrın ilk çeyreğinden itibaren müslümanlarca kullanıldığı görülmektedir. Hülefa-i Raşidin'e mehdî unvanının verilmesi, Siffin savaşında Hz. Ali'ye mehdî diye hitap edilmesi, Muaviye b. Süfyan'a ve Osman b. Affan'a mehdî unvanlarının verilmesi bunun delilidir.

Mehdi kök harfleri olan “m-h-d” harfleri üzerinden araştırıldığında çocuk için hazırlanan yatak-beşik anlamında kullanılmıştır (İsfehani 1986: “mhd” md.). Kavram Kuran'da üç yerde geçmektedir (Âl-i İmrân 3/46; Maide 05/110; Meryem 19/29). Kur'ân, Hz. İsa'nın çocukken insanlarla konuştuğunu ifade eder. Bu konuşma Hz. İsa, beşikteyken gerçekleşmiştir (Abdülbaki, 1441: “hdy” md.). Mehdi kelimesinin “h-d-y” kökünden hidayet kavramına baktığımızda kavram, güzel ve yumuşak bir şekilde yol göstermek demektir. Hediye kelimesi de bu köktendir. Hâdi tabirini hidayet verici manasında Kur'ân Allah için kullanmıştır (Taha 20/50). Hidayet kavramını Kur'ân'da üç ayrı anlamda kullanılmıştır: Birincisi, Peygamber dili, Kur'ân ve onunla insanlara yapılan çağrı anlamındadır (Enbiya 21/73). İkincisi, sadece hidayete erenlerin yakalamış oldukları başarabilme imkânı/tevfik, anlamındadır (Meryem 19/76). Üçüncüsü, ahirette cennetin yolunu gösterme anlamında kullanılmıştır. Allah onları doğru yola iletcek ve durumlarını düzeltecektir (Muhammed 47/5). Allah'tan gelen hidayet, tevfiik, başarı, cennete koyma ve peygamberin hidayete erdirici olması ise peygamberlerin ve insanların elinde olmayan hususlardır. (İsfehânî: “mhd” md.) Kur'ân'da mehdî kavramı hidayetle ilintili olarak şu şekilde kullanılmıştır. “Yüce Allah, kime hidayet eder ise işte doğru yolu bulan O'dur.” Kavram eğer مهدي şeklinde düşünülürse insanların doğru yolu bulmasına vesile olan ve doğru yol rehberi anlamlarına da gelmektedir (İbn Manzûr: 1990, XV, 354).

Mehdi hidayete ermiş anlamındadır. Mehdi kelimesi kavram olarak Kur'ân'da geçmemektedir. Mehdi kavramına yakın bir kelime olarak ise “Muhtet” kelimesi kullanılmıştır (A'raf 7/178). Mehdi kelimesi hadislerde hidayete erdirilmiş anlamında Hz. peygamber ve ashâbı için kullanılmıştır (İmam Ahmed, 4/264; Ebu Davut 4/200; Tirmizî, Sünen, “İlim”, 16). İslâm tarihinin ilk dönemlerinde ise mehdî tabiri “doğru yolu gösteren” manasında “hâdi” ve “mehdi” olarak Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hülefa-i Raşidin, ve bazı Emevî Halifeleri için kullanılmıştır. Hidayete ermiş anlamında mehdî, müslümanlar içinde kullanılmıştır (İlhan 1993: 14; İbnü'l-Esir t.y., IV, 244; Mukaddem, 1424: 27; Ebu Davud, Sünen, IV, 200; Tirmizî, Sünen, V, 687; Yavuz , 2003: XXVIII, 371).

Mehdi, ahir zamanda Ehl-i Beyt'ten çıkıp İslâm'ı dünyaya hâkim kılacak, yeryüzünü adaletle dolduracak, zulüm ve bozgunculuğu kaldıracak bütün İslâm memleketlerini hâkimiyeti altına alacak kişidir. Mehdi, Allah tarafından desteklenmiş, kuvvetlendirilmiş, görevlendirilmiş ve rehber kılınmış kutsal bir zattır (İbn-i Haldûn, 1970, II, 137). Mehdi Deccâl'in çıkışı ve kıyamet

alametlerinden sonra ortaya çıkacaktır. Mehdînin zuhurundan sonra ise Hz. İsa inecek ve Deccâl'ı (antichrist) öldürecektir. Mehdî hemen hemen bütün din ve kültürlerde yer alan bir ümit ve kurtuluş ideali olmuştur. Mutlak ve müstebit idarecilerin hükmü altında ezilen kitleler, kendilerini karanlıktan aydınlığa çıkaracak mehdîyi her zaman beklemişlerdir (Müslim, Fiten, 110; Tirmizî, Fiten, el-Müstedrek, 4/488, 545).

Genel anlamda İslâm kültüründe ve özelde Şîâ akidesinde mehdî telakkisinin köklerini tespiti koyulurken işe ilkin müslümanların İslâm'a girdikten sonra yeni dine ister istemez aktarımda buldukları eski din ve kültürlerinden başlamak gerekmektedir. Zira "beklenen mehdî", "masum imam", "gaib imam" nazariyeleri kesinlikle Şîâ'nın orijinal inançları olmayıp değişik din ve kültürlerden devşirme eklektik bir adaptasyon olarak görünmektedir. İslâmî düşüncenin pek çok dış kaynaktan şu veya bu şekilde etkilendiği bilinmektedir (Bayraktar, 1988: 31, 26; Goldziher, 2013: 196). Yahudilik, Hıristiyanlık ve Maniheizm gibi dinlere ait bir inanç olan mehdîlik konusunda da İslâm âlemi etkilenmiş ve daha sonra bu anlayış müslümanlar arasında da yayılmıştır. Mehdî kelimesinin mesihin Arapça'ya tercüme edilmiş şekli olması da bunun kanıtıdır (Goldziher, 2013: 196).

Mehdî düşüncesinin dört halifenin vefatından sonra çıkan iç savaş ve fitnelerle ve Emevî ve Haşimilerin siyasi çekişmelerinde sonra Medine'de halifeliğinin yeniden tesis edilme çabaları ile beraber ortaya çıkmıştır (Fığlalı, 1990: 266; Coşkun, 2004: 96). Emevî ve Abbasiler döneminde Yahudilikten rivayet edilen metinlerle, mehdîye ilişkin yapılan rivayetler hadis formatına uydurulmuştur. Mehdîye dair uydurma rivayetlerin yapıldığı bu tarihi ve siyasi süreç, İslâm âleminin çok ciddi sancılar yaşadığı, müslümanın müslüman'a kılıç çektiği ve kardeşkanının akıtıldığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde yaşanan savaşlar, acılar ve yıkımlar nedeni ile toplum bunalmış ve kaderci anlayışlar ortaya çıkmıştır. İşte böylesine bunalımlı bir ortamda Kur'an ve sünneti doğru okuyup anlamaktan aciz olan kimseler, insanların kurtuluşlarını, hayatın gerçeklerinden kopuk bir anlayışla mucizevî kahramanlardan ve mehdîden beklemişlerdir. Bu insanlar menkıbevi mehdî rivayetlerini İslâm coğrafyasında hızlı bir şekilde yaymışlardır (Durmuş, 2003: 175).

Mehdîlik İslâm âleminde siyasi ve etnik çatışmaların neden olduğu fitne ve iç savaş döneminden sonra esaslı olarak Şîâ'da ortaya çıkmıştır. Müslümanların maruz kaldıkları zulümler tıpkı bir zamanlar Yahudilerin çektiği acıları ve esaret yıllarını andırıldığından onlardaki mehdîye duyulan ihtiyaç benzeri bir arzu da Şîâ'da çıkmıştır. Nitekim bir zamanlar İsrailoğulları'nın beklediği ama bir türlü gerçekleşmeyen "dünyevi hükümlerlikler", onların üzerlerinde derin etkiler bırakmış ve buradan apokaliptik masallar neşet etmiştir (Paçacı 1998: I, 35). Sonuçta mehdîlik iktidar mücadelesinde yenilgiye uğrayan veya mevcut iktidarlarını korumaya çalışan siyasi zümreler tarafından ortaya atılıp önce Şîâ tarafından ardından da Sünnî mezhepler tarafından kabul edilerek İslâm âlemine mal edilmiştir (Emin, t.y.: III, 241). Nitekim mehdî duygusu Osmanlı'da da aynı duygularla devletin yıkılışına doğru bir dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. "Bizi yine Ergeneden çıkarırsın, Türk mehdîsi yine doğsun" denilmiştir. Yükseliş dönemlerinde ise mehdî beklentisi söz konusu değildir (Gökalp, 2000: 8).

2. ŞİÂ'DA MEHDİLİK

2. 1. Şîâ'nın Mehdîlik Delilleri

2. 1. 1 Kur'an-ı Kerim

Şîâ'ya göre Kur'an'da salih kulların tüm yeryüzüne hâkim olacakları ve müşrikler hoşlanmasa da yeryüzünde İslâm'ın bütün dinlere galip geleceği müjdelenmiştir. Günümüze kadar böyle bir şey gerçekleşmediğine göre inanan her kimse böyle bir günün bekleyişi içerisinde (el-Enbiyâ, 21/105; et-Tevbe, 9/33).

İsnâşeriyye anlayışına göre ise kırktan fazla ayette Muhammed b. Hasan'ın mehdî olarak geleceğine işaret vardır. Onlara göre Hud, 11/8; eş-Şura, 24/4; el-Kasas, 28/5 gibi ayetler mehdîye işaret etmektedir (Sadık, t.y.: 9-12). Kur'an'da diğer milletlerin mehdîlik inançları üzerinde tesirli olan Yahudi ve Hıristiyanların mehdîlik hakkındaki görüşlerine dair açık bir işaret bulunmamaktadır. Şîâ'nın mehdî için Kur'an ayetleri üzerinde yapmış olduğu yorumları Sünnî âlimler reddetmişlerdir.

Ehl-i Sünnet'in ekserisine göre mehdî düşüncesi Kuran'da da yer almamaktadır (Fıglalı, 1981: 178-215).

2. 1 .2 Hadisler

Şiâ'ya göre ahir zamanda İslâm'ı dünyaya egemen kılacak mehdînin yeryüzüne geleceğine ilişkin mütevatir haberler mevcuttur. Sünnî âlimlerden Sefârinî (1402/1982), Kannûçî (ö. 1307/1889), Berzencî (ö. 1103/1691) ve Kettânî (ö. 1857/1927) mehdînin yeryüzüne geleceği ile ilgili hadislerle amel etmişlerdir. Şiâ'ya göre mehdî konusundaki rivayetler tevatürün en yüksek mertebesini oluşturmaktadır. Hatta mehdî ile ilgili hadisler akidenin temel konularındaki hadisler derecesine ulaşmıştır (Câfer, 2008: 16).

Şiâ'ya göre İslâm tarihi boyunca hiçbir İslâm âlimi mehdînin geleceği konusunda tereddüt etmemiştir (<http://www.zeynebiye.com.tr> / İmam-mehdî, Erişim: 01.02.2020). Mehdî, ahir zamanda Hz. Fatma'nın soyundan gelecek ve dünyayı adaletle dolduracaktır. Mehdînin ismi Resulullah'ın ismine benzeyecektir. Şiî âlimler mehdînin zuhur konusunda ittifak etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'in âlimlerinden Şevkânî (ö. 1250-1834) , “Beklenen Mehdî hakkındaki hadisler mütevatirdir.” demiştir (Nasif, 1439/2018:5,361; Azimabadi, 1434/2013: 9, 1418; Abbad, t.y.: 2). Şiâ'ya göre ise mehdî dünyaya gelmiş ve şimdi hayattadır. Mehdînin varlığının bereketi bulutların arkasındaki bir güneş gibi adeta Şiâ'yı ve Şiâ olmayanları kapsamıştır. Bununla ilgili rivayetlere baktığımızda Şiâ'nın ana eserlerinden olan Küleynî'nin *el-Kâfi*, İbn-i Bâbeveyh'in *el-İmâme ve't-Tabsira*, Tûsi ve İmam Sâduki'nin *al-Gâybe* Şeyh Mufid'in *el-İrşâd*, gibi kaynaklarında ve İmam Saduk'un *el-İ'tikâdât ve Tusi'nin Tecridu'l-İtikâd*, gibi kelâm ve akaide dair eserlerinde mehdînin geleceğine dair birçok rivayet görmek mümkündür (<http://www.zeynebiye.com> . / İmam-mehdî, Erişim: 01.02.2020).

Şiâ'ya göre mehdînin ismine yer vermemesine rağmen Buhari'de de mehdînin geleceğine işaret eden açık bir hadis mevcuttur. Müslimde de mehdî ile ilgili hadisler kitabı'l-fitende yer almaktadır. Şiâ'ya göre mehdînin geleceği ile ilgili hadislerle özellikle Tirmizî ve Ebu Davud'un Sünenler'in de yer verilmiştir. Hz peygamber “Mehdî benim öz soyumdandır; Fatima'nın evlatlarındadır” demiştir (Tirmizî, “ Mehdi” 505; Ebu Davud, II, 509). Şiâ'ya göre mehdîlik hakkındaki hadislerle İbn-i Mace kendi Sünen'inde Babu Huruci'l-Mehdî ve Ahmed b. Hanbel Müsned'inin çeşitli yerlerinde bu konuya yer vermiştir. Hâkim en-Nisâbü'rî de *el-Müstedrekin*'de kitabı'l-fitende mehdî ile ilgili birçok hadisi tahriç etmiş ve bunları sahih bulmuştur. Kısacası mehdî ile ilgili olarak Ehl-i Beyt'ten gelen hadisler diğer konulara oranla daha çok olduğu görülmektedir. Şiâ'da konuyla ilgili Ayetullah Uzma Safi'nin Müntehabu'l-Eser gibi kitaplarında mehdînin geleceğine ve kim olduğuna dair yüzlerce hadis bulmak mümkündür (Ahmed b. Hanbel, “Müsned”, I, 99; İbn Mace, ”Fiten”, 34; Ebu Dâvud, ”Mehdi”, IV, 107; Tirmizî, “Fiten”, 52.53.79; Hâkim, “Müstedrek”, 4/557-558).

İsnâaşeriyye'ye göre mehdî rivayetlerinin sayısı altı bin civarında olup bunun dört yüz kadarı Sünnîlerin muteber saydığı hadis kaynaklarında da yer almaktadır (Askeri, 1977: I, 138). Selefiyye ile Ehl-i Hadis âlimleri de Şiâ'dan farklı olsa da ahir zamanda bir mehdî geleceğini kabul etmişlerdir. Ehl-i Sünnet ağırlıklı olarak mehdîlikle ilgi rivayetlerin, sened yönüyle katılığı söz konusu olmasa da söz konusu rivayetlerin birçok hadis kitaplarında yer almasından ötürü mehdînin çıkışının tevatürle sabit olduğunu ifade etmişlerdir (İlhan 1993: 150). Kurtubî, İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, İbn Hacer el-Askalani, el-Mizzi, Berzenci, eş-Şevkânî , el-Heytemî ve el-Kevseri gibi düşünürler bunlardan bir kaçıdır. (Kurtubî, 1425: 652; Mizzi, 1403: XXV, 149; Berzenci, 1393: 113; Şevkânî, t.y.: 67; İbn-i Hacer: 1379, VI, 493). Heytemî gibi Ehl-i Sünnet'ten birçok alime göre imam mehdî hakkındaki hadisler çok olmakla beraber ekserisi zayıftır. Bu rivayetlerle Şiâ'nın iddia ettiği gibi mehdîliğin bir inanç esasına dönüşmesi mümkün değildir (Mubarekfuri, t.y.: VI, 485).

Mehdî ile ilgili yapılan hadis rivayetlerine baktığımızda bu konuda Sünnî kaynakları da kabul eden Şiî âlimlerin kullandıkları kaynakların şu ortak noktalarını görmek mümkündür: Mehdî, Ehl-i Beyt'ten, ismi peygamberin ismine babasının ismi de peygamberin babasının ismine uygun, Hasan'ın neslinden, Medine halkından Mekke'ye kaçan, nehrin ötesinden bir adam veya halife olacaktır (Tirmizî, Sünen, 52./2230-2231; Ebu Davut, Sünen, 35/4282; İbn Mace, ”Fiten”,34; Ebu Davut, Sünen, 35/4286; Ebu Davut, Sünen, 35/4290; İbn Mace, Sünen,187 4084) Dünyanın bitimine tek bir

günü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp o adamı (mehdî) gönderecektir (Ebu Davut Mehdî, I, 4282). Mehdî Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'in soyundan gelen Ehl-i Beyt ailesinden olacaktır (Ebu Davut, Sünen, 35 / 4284; İbn Kesîr, 1358: I, 31). Mehdînin ismi, Hz. Peygamber'in ismi ile babasının ismi ise Hz. Peygamber'in babasının ismi ile aynı olacaktır. Mehdî geniş alınlı yüksek burunludur. Allah onu bir gecede ıslah edecektir (feyiz ve hikmetlerle donatacaktır). Doğudan bazı insanlar çıkıp Mehdîye ortam hazırlayacaklardır (Ahmet bin Hanbel, II, 291; İbn Mâce, Sünen: 34/085; Ebu Davud, Sünen, 35 / 4288). Ehl-i Beyt için Allah dünyaya karşılık ahireti seçmiştir. Ehl-i Beyt Hz. Peygamber'den sonra sıkıntıya, sürgüne ve lanete uğrayacaklardır. Sonunda doğu tarafından yanlarında siyah bayraklar olan bir kavim hayra talip olacaktır. İstekleri verilmeyince onlar da savaşıacaklardır. Hiç bir kavmin öldürmediği bir şekilde insanları öldüreceklerdir. Aldıkları yardımla istedikleri iktidar ve güç kendilerine verilince onlar da bunu kabul etmeyip Ehl-i Beyt'ten birine (Mehdî'ye) vereceklerdir (İbn Mace, Sünen, 36/34). Hadiste bu mücadeleyi veren kuvvet için kar üstünde dahi olursa yardım talep edilmekte ve o dönemde yaşayacak olanların bu kuvvete katılmaları talep edilmektedir (İbn Mace, Sünen, 36/34). Mehdî ile ilgili bu rivayet Emevîler'e karşı yapılan, Ebu Müslim el-Horasani komutasında doğuda çıkan ve siyah bayraklar taşıyanlarca gerçekleştirilen ihtilali tasvir ve teşvik edici olarak dikkat çekmektedir (İlhan, 1993: 117). Mehdî, zulümle dolu dünyayı adaletle dolduracak, yedi yıl hüküm sürecektir (Ebu Davud, Sünen, 35/ 4285; Şehristânî, 2006: 159).

Mehdî ilahi emirleri hayata geçirecek, sünneti ihya edecek ve bidatları kaldıracaktır. Tevrat ve İncil'in aslını bulup Ehl-i Kitab'ın Müslüman olmasını sağlayacaktır (İbn Hacer el-Askalani t.y. : VI, 91). Mehdî, barış ortamını gerçekleştirip bütün düşmanlıkları kaldıracak ve herkesin zenginleşmesini sağlayacaktır (Hâkim, Müsdetrek, IV, 557-558).

Mehdî meleklerden oluşan ordusuyla (Cebrail, Mikail) dünyaya hâkim olacaktır. Bütün müslümanları hâkimiyeti altına alıp Araplar'a hâkim olacaktır (Tirmizî, Sünen, 52/2230). Hz. İsa mehdî iktidarının yedinci yılında gökten inecek, mehdî ile beraber Deccâl'ı öldürdükten sonra yönetimi mehdîye devredecektir. Hz. İsa otuz beş veya kırk yaşlarında vefat edecek ve mehdî dokuz sene kalacaktır. Müslümanlar onun cenaze namazını kılacaklardır. İktidarı bitince de kıyamet kopacaktır. En sonunda Mehdî, cennetin efendilerinden olacaktır (Heytemî, 1997: II, 469-481).

2. 2. Şiâ'da Mehdîlik Tasavvuru

Hz. Ali'nin İslâm devletinin başkenti Kûfe'de şehit edilmesinden sonra Hz. Hasan Muaviye b. Ebu Süfyan ile anlaşarak hilafetten çekilmiştir. Hz. Hüseyin ve aile efradının Yezit b. Muaviye ordusunca şehit edilmeleri hilafetin elden gitmesine ve Şiilerin ümitsizliğe düşmelerine sebep olmuştur. Şiiler gizli bir davetle mevcut halifenin halifeliğini sorgulamak, Beni Ümeyye oğullarının yıkılacağına ilişkin yaygara çıkarmak ve imamı peygamber gibi masum göstermek istemişlerdir. Böylelikle onlar Emevîlerin zaferine rağmen ileride kurulacak bir Şiî devleti hayali ile Şiâ'nın dağılmasının önüne geçmek istemişlerdir. Bunun için mehdîlikle ilgili birçok haber uydurulmuş ve Emevîlerin Ehl-i Beyt'e yaptıkları zulümler insanların Şiileşmesine sebep olmuştur. Bu husus Şiî'lerin mehdî inancına bağlılıklarını artırmıştır (İbn Mace, Sünen, 35/4286). Hâsılı Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinin ardından Ka'b el-Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibi Yahudi kültürüne yakın isimlerin Yahudilik'ten İslâm dinine taşıdıkları sanılan rivayetlerin etkisiyle de mehdî akidesinin tohumları Şiilerinde ileri gelenlerinin eli ile atılmış oldu. Böylelikle mehdîlik fikrinin ortaya çıktığı grubun ve bu süreçte yer alan âlimlerin Emevîler tarafından cezalandırılmaları ile mehdîlik tasavvuru iyice filizlenmiştir (İbn Mace, Sünen, 34/4087; Emin, 1936: III, 241-243; Şerif Rady, 2102: 287). İslâm düşüncesinde ilk defa 681-692 yıllarında yaşanan fitne ve iç savaş döneminde Ehl-i Beyt'e yapılan siyasi baskı ve zulüm Şiilerin Keysaniyye kolunun bir kurtarıcı (Muhammed b. Hanefiyye) beklemelerine neden olmuştur (Abdünnasır, 1983: 501; Goldziher, 2013: 196). Böylelikle İslam coğrafyasında mehdîlik inancının tohumları atılmıştır.

Şiilerin mehdîlik inancına karşı bigâne kalamayan Emevîler de "Süfyani" adındaki bir kimseyi kendi mehdîleri olarak ilan etmişlerdir. Bundan sonra Emevîler döneminde mehdîye dair hadisler uydurulmuş ve Halid b. Yezid halkı Emevîlerin mehdîsi Süfyani'ye inanmaya çağırmış ve bunu

yaymaya çalışmışlardır (İlhan, 1993: s. 60). Daha sonra gelen Abbasiler de kendi mehdîlerini ilan etmişlerdir. İlk Abbasi halifesi Ebü'l Abbas (ö. 132/749) Küfe mescidinde yapılan merasimde kendisini mehdîye verilen yaygın sıfat olan "Seffah" (çok kan döken) lakabıyla tanıtmıştır. Şair Sudeyf ona Haşimilerin mehdîsi diye hitap etmiştir. Ebu Dulame, Abbasi II. Halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur'a mehdî diye hitap etmiştir. Abbasi III. Halifesi Muhammed b. Abdullah ise açıkça beklenen mehdî diye halka takdim edilmiştir. Bu dönemde İbn-i Abbas ve İbn-i Müseyyeb'e dayandırılan rivayetlerde Hz. Peygamber'in seffah, mansur ve mehdînin kendilerinden olacağı haberi yayılmaya çalışılmıştır (Fıglalı, 1981: 371; Neşşar, 1977: II, 56-57).

Emevîler döneminde filizlenen mehdîlik fikri Abbasilerin tutumu ile iyice akıllara kazınmıştır. Emevîler'den sonra iktidara gelen Abbasilerde "Ehl-i-Beyt'in rızasına" diye halkı mehdîye çağırarak devletlerini bu nüfuz üzerine kurmuşlardır. Ehl-i Beyt ve mehdî sevgisine vurgu yapan Abbasiler (750/1258) de Hz. Ali'nin evladına karşı iyi davranmamışlardır. Mervanoğulları tarafından Hz. Ali evladına yapılan zulüm, Abbasiler döneminde daha artırılmıştır (Havfi, t.y.: 71-73). Bu anlamda mehdî inancını siyasi hükümlerliliğin bir argümanı olarak görmek mümkündür.

Şiâ'da apokrafik-uydurma haberlerle mevzu ya da ahad hadislerle imanın şartlarından kabul edilen mehdî inancını reddetmek küfürle ilişkilendirilmiştir. Şiâ bunun için pek çok hadis uydurmaktan geri kalmamış ve hatta bununla ilgili yeni bir hadis usulü dahi geliştirmişlerdi (Abdünnasır, 1983: 507; Öz, 2003: XXVIII/ 385; Emin, t.y.: III, 239). Bu süreç boyunca Ehl-i Beyt alimleri döneminde siyasi bir fenomen olarak ortaya çıkan mehdîlik tasavvuru daha sonraki dönemde Şiî alimlerce i'tikada dönüştürülmüştür. Böylelikle Şiî fırkaların tamamında mehdîlik fikri inanç esasları arasına girmiştir. Şiîlerin büyük bir çoğunluğuna göre imam (devlet başkanı) masumdur. Allah tarafından seçilip ümmetin başına tayin edilmektedir. İdeal devlet başkanı ise imamdır. İdeal imam ise mehdîdir (Kuleyni, 1334: I, 84). İmametle ilgili ise pek çok eser de te'lif edilmiştir (Emin, 1956: III, 241; İlhan, 1993: 423; Ünverdi, 2016: 322-330; Ünverdi, 2018: 39-66; 2018, Ünverdi, 2018: 1238-1257). Şiî âlimlerden Necmeddin Ca'fer b. Muhammed el-Askeri ve Muhammed Bakır es- Sadr eserlerinde mehdîlik inancını özellikle savunmuşlardır. Şiî'lerin konuşmaları, düşünceleri, siyasi hesapları, günümüzde de mehdîlik düşüncesi ile doludur (İlhan, 1993: 144; Nu'man, 1950: I, 13; Öz, 1995: 87-90; Askeri, 1977: I, 114-124).

Şiâ mezhepleri arasında mehdînin yeryüzüne geleceği konusunda ittifak, onun geliş şekillerinde ise ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre mehdî, gelecekte bir şahsiyet iken bazılarına göre ricatla yeniden gelecek bir tarihi şahsiyet ya da varlığını beşer bedenlerinde devam ettiren ilahi bir ruhtur. Şiâ'da mehdînin dünyaya gelişi Ehl-i Sünnet'teki mehdî tasavvurunun aksine genellikle normal bir doğumla değil ric'at-geri dönüş şeklinde ortaya çıkmaktadır. Daha önce insanlar arasında yaşamış olan dini ve siyasi lider, kendisine ihtiyaç duyulduğu veya kendisine vaat edildiği zamanda dünyaya mehdî olarak tekrar gönderilecektir. Böylelikle Şiî çevrelerde aşırı sevgi ile ric'at) beklenen mehdînin insan olduğu, onunda öleceği unutulmuş, ölümlerine önce şüphe ile bakılmış ve tekrar dönecekleri iddia edilmiştir (Şeyh Saduk, t.y.: II, 650). Bu durum Şiîlerce kutsal kitaplarda mucize olarak değerlendirilen hadiselerle kıyas edilerek ispatlanılmaya çalışılmıştır (İlhan, 1993: 103).

Şiâ'da mehdînin ortaya çıkışı Ehl-i Sünnet'ten farklı olarak ric'at ve hulûl şeklinde şekillenmiştir. Şiâ'da mehdîliğin, ric'at inancını da içine alan bir anlama bürünmesi Muhammed b. el-Hanefiyye'nin (ö. 81/00) vefatından sonra adaleti sağlaması için onun Şiâ arasında geri dönmesinin beklenmesi ile başladığını söyleyebiliriz. Muhtar es-Sakafi'nin yakın adamlarından Hz. Ali'nin azatlı kölesi Ebu Amr el-Keysan ve onun bazı mensuplarına göre, Ali b. Ebu Tâlib'in oğlu Muhammed b. Hanefiyye, Radva dağında yaşamakta olup ölmemiştir. Muhammed b. Hanefiyye kıyametin kopmasından önce mehdî olarak dönecek dünyada adaleti hâkim kılacaktır (Ali-İmran, 3/185; Zümer, 39/30; Fatır, 35/43; Yavuz, 2003: XXVIII, 373; Şahrûdî, 1985: 110-114). Böylece Şiâ'da gerçekleşecek olan egemen olma ümidi mehdînin ricati ile devamlı canlı tutulmuştur.

Zeydiyye'nin Carudiyye koluna göre Emevîler'e karşı siyasi mücadele veren Abbasi halifelerinden Ebu Ca'fer el Mansur'un (ö.153/775) siyasi amaçla halka mehdî diye tanıttığı kuzeni Muhammed b.

Abdullah diridir (Muhammed b. Hanefiyye; Kendi eceli ile 81/700 de vefat etmiştir. Cenaze namazı Osman b. Afvan'ın oğlu Medine valisi Eban tarafından kıldırılıp, Cennetülbâki mezarlığına defin edilmiştir (Öz, 2005: XXX, 537-539). O ne ölmüştür ne de öldürülmüştür. Halifenin askerlerinin Medine'de katlettikleri kimse ise Muhammed b. Abdullah'ın suretine bürünmüş şeytandan başkası değildir (Bağdâdî, t.y.: 32-40). O, yeryüzünü adaletle doldurmadıkça ölmeyecektir (Muhammed b. Abdullah [ö. 145/762] zühd, takva ve mürüvvet sahibi bir kimse olduğundan “ en- Nefsüzekiyye” lakabıyla anılmıştır. Eski Mısır valisi Hümejd b. Kahtabe tarafından öldürülmüştür. Kesik başı Kûfe'de bulunan halifeye gönderilmiştir. Kız kardeşi ve kızının halifeye müracaatları üzerine onun kesik başı Medine'ye getirilerek Bakî mezarlığında gövdesinin yanına gömülmüştür (Öz, 2005: XXX, 490). O, Hacir yakınındaki dağlarda yaşamakta olup çıkacağı zamana kadar orada beklemektedir. O, Mehdî el-Muntazar'dır (Kutluay, 1965: 95). Şia'nın bu mehdilik inancı Hıristiyanlıktaki mehdî inancı ile Yahudilikteki mehdî inancı ile benzerlik arz etmektedir. Hıristiyanlıkta da Hz İsa/Mesih'in ölümü gerçek olmayıp, görevi sona ermemiştir. İsa -Mesih, muvakkat bir kesinti ile gözden kaybolmuştur. Yarıdan eksik kalan görevini tamamlamak ve zafere ulaşmak için rücû' edecektir. Yahudilikte ise Hz İlyas/Mesih; göğe yükseltilmiştir. Adaleti ikame etmek için rücû' edecektir (Sarıçoğlu, 1997: 15-20).

İmamiyye'nin Navusiyye koluna göre beşinci İmam Muhammed Bakır'ın (ö.53/731) tayini ile imam olan oğlu altıncı imam Ca'fer es-Sâdık beklenen mehdîdir (İbn-i Hazm, 1321: IV, 179). İnsanlara ölmüş Ca'fer suretinde gösterilen o değildir. Vâkıfiyye denilen koluna göre ise Câfer es-Sâdık'ın oğlu Mûsâ el-Kâzım ölmemiş olup asıl kaim olan mehdî O'dur (Bağdâdî, t.y.: 31).

Şia'nın İsmâiliyye koluna göre İsmail b. Ca'fer babası Ca'fer es-Sâdık imameti ondan alıp diğer oğlu Musa el-Kâzım'a verse bile imamete önce büyük oğlunu vasiyet ettiği için O, beklenen mehdîdir (Ca'fer es-Sadık; Abbasi halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur'un emri ile 148/765 'te zehirleterek öldürülmüş, Cennetü'l- Bakî mezarlığına defin edilmiştir (Öz, 1993: VII, 1). O ölmemiştir, geri gelecektir (Bağdâdî, t.y.: 60).

İmamiyye'ye göre İmam Hasan el-Askeri'nin oğlu imam Muhammed Kaim el-Muntazar (gaybeti 260/874) dir. O, şu an sağdır ve gaybettedir. Babası İmam Hasan el-Askeri öldüğünde Abbasi idarecileri imamlarının soyunu ortadan kaldırmaya karar vermişlerdir. Bunun üzerine bütün Ehl-i Beyt kadınlarının hamile olup olmadıklarını araştırmış ve bu konuda şüphe duyduğu kadınlara iki sene hapis cezası vermişlerdir. Bu durumda İmam Muhammed Kaim el-Muntazar'ın ortaya çıkması uygun olmadığından gaybubet dönemine girdi. Birinci gaybubet (Gaybubet-i Suğra) altmış dokuz yıl sürmüş olup bu dönemde işler sefirler yolu ile yapılmıştır. İkinci gaybubet (Gaybubet-i Kübra) Allah Teâlâ'nın kendisi için çıkışına yeniden izin vereceği güne kadar sürecektir. Şia'ya göre beklenen mehdî insanların arasında halen yaşamaktadır. Mehdî insanların çektiği sıkıntıları ve haksızlıkları bizzat görmektedir. Ancak ortaya çıkıp yaşanan olumsuzluklara müdahale etmek için belirlenen vakti beklemektedir (Sadr, Beyrut: 1977, 9-10).

İmamiyye'nin Museviyye kolu için İmam Musa el-Kâzım beklenen mehdîdir (İsmail b. Ca'fer; Babası hayatta 138/755 'te ölmüştür. Babası ölümüne dair bir mazbata düzenleyip Halife Mansur'a, göndermiştir. Bu ölümü mensuplarınca şüpheli olup Abbasilerin şerrinden sakınmak için yapılmış bir takiyye olarak değerlendirilmiştir (İlhan, 1993: 105). Onların mensuplarına göre ise o, Harun er-Reşid'in evine girmiş ve bir daha çıkmamıştır (Bağdâdî, t.y.: 47).

İsnâşeriyye'ye göre mehdînin çıkışının pek çok alametleri bulunmaktadır. Sadece Süfyân'nın çıkışı ve güneşin batıdan doğuşu gibi alametleri kalmıştır. O, imam Humeyni'nin dediği gibi şartların güçlüğü sebebi Hz. Peygamber ve İmamların tamamlayamadığı dünyanın fethi ile islâmi yürüyüşü hedefine vardırarak ve beklenen iman devletini kuracaktır (İmam Musa el-Kâzım [Ö. 183/...] Abbasi Halifesi Harun er-Raşit tarafından Yahya b. Halid'e 183 öldürtülmüş, cenazesi Bağdat'ın Kâzımıyye mahallinde defin edilmiş ve üzerine türbe yapılmıştır. Mensuplarına göre ise O, Harun er-Reşid'in evine girmiş bir daha çıkmamıştır (Öz, 2006: XXXI, 2219).

Şiâ'da bazı grupların inancına göre ric'at) gerçekleşecek kişi sadece imam-mehdî değildir. Ehl-i Beyt'e karşı işlemiş oldukları zulmün cezasını çekmeleri için Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'de ahir zamanda mehdînin zuhuru ile ric'at edip bir ağaca asılacaklardır (Bağdâdî t.y.: 95). Şii fırkalarında görülen ve "ric'at" a bağlı mehdîlik inancının tamamen Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduğu ve İsrâiliyat ve benzeri kaynaklarla İslâm'a girdiği görülmektedir. (İlhan, 1993: 102; Şahrudi, 1985 96).

Şiâ'nın bazı kollarında mehdî tasavvurlarında hulûl inancı etkili olmuştur. Hint dinlerinde mevcut olan hulûl düşüncesi Firavunlar devrinde Mısır'da yaygın olduğu ve oradan İslâm kültürüne intikal ettiği yahut eski İran'daki Seneviyye' den kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Emin, 1956: III, 2469). İbn-i Teymiyye hulûl inancının müteahhir dönemde Cengiz Han'ın liderliğinde Moğollar'ın kurduğu devlet vasıtasıyla İslâm âleminde görülmeye başlandığını söylemiştir (Vloten, G.V 1986: 67-77). İslam coğrafyasında özellikle Şiî gruplarda ortaya çıkan hulûl hakkında bunun; Allah'ın Hz. İsa'ya hulûl ettiğini ve İsa'nın beşer şeklinde bir ilah olduğunu kabul eden Hıristiyanlıktan İslâm kültürüne geçtiğini kabul edenlerin kanaati daha yaygındır (Öz, 1996: XIII, 335) . Hıristiyanlıkta güvercin, mesihe hulûl eden kutsal ruhun sembolüdür (Ataşağın, 2002: 186-300)

İlk defa Abdullah b. Sebe' tarafından Allah'ın ruhunun Hz. Ali'ye ve ondan da imam olmuş oğullarına hulûl ettiği iddia edilmiştir. Abdullah b. Sebe' ve mensupları tarafından Ali b. Ebi Talib'in ölmediği ve kıyametin kopmasından önce dünyaya dönüp zulümle dolan dünyaya adaleti hâkim kılacağı iddia edilmiştir (İmam Ali b. Ebi Talip [ö. 40/661] İbn-i Mülcem'in süikastı ile şehit edilmiş, Küfe (bu günkü Necef) de defnedilmiştir (Fığlalı, 1989: II, 374). Abdullah b. Sebe Medain'de sürgünde iken Hz. Ali'nin Kufe'de şehit edildiğini bildirenlere "O'nun beynini yetmiş ayrı bohça içerisinde getirmiş olsanız bile sizi yine tasdik etmeyiz. O, semadan inip dünyaya hâkim olmadıkça ölmez." demiştir. Zira onda ilahi bir parça olup onu ele geçirmek mümkün değildir. Bulutların içinde gelen odur. Gök gürlemesi, onun sesi; şimşek ise onun tebessümüdür. O, bir gün yeryüzüne inecektir (İlhan, 1993: 69; Şehristani, t.y.: 159). Hıristiyan inancına göre İsa Peygamber/Mesih ric'at için Tanrı'nın sağında oturarak beklemektedir. Hıristiyanlıktaki hulûl şeklindeki bu mehdî inancı Hinduizm'de de görülmektedir. Hinduizm'de Mehdî/Kalki, Tanrı Vişnu'nun Avatarası olarak gelecektir (Sarıkçıoğlu, 2003: XXVIII, 370).

Gulatı Şiâ'dan Beyan b. Semân ile Muğire b. Said el-İcli'ye göre Hz. Ali'ye cüz-i ilahi hulûl etmiş ve tenasüh yolu ile kendilerine kadar gelmiştir (Beyan b. Seman (ö.119/737) Küfe'de faaliyet gösteren Beyan b. Seman, Irak Valisi Halid b. Abdullah el- Kasri'nin emri ile yakılmıştır. Muğire b. Said el İcli [ö.119/737] Küfe'de faaliyet gösteren Beyan b. Seman ile aynı gün Irak Valisi Halid b. Abdullah el-Kasri'nin emri ile yakılarak öldürülmüştür (Gölcük, 1992: VI, 29; İlhan, 1993: 66). Gulat-ı Şiâ'dan Ebu'l-Hattab el-Esed'e göre Ca'fer es-Sadık ve Horasanlı el-Mukanna ilahtırlar. İmam Câfer es Sadık peygamber veya resûl olmayıp rabtır. Aynı şekilde imam Ca'fer es-Sâdık'ın babaları da ilahtır. Onlar Allah'ın oğulları ve dostlarıdır. Ca'fer yaşadığı dönemin ilahıdır. O duyularla algılanabilen ve görülebilen bir varlık değildir. Yeryüzüne indiğinde bilinen suretine bürünmüştür (Ebü'l-Hattab Muhammed b. Ebi Zeyneb el-Esedi [ö. 143/760] önde gelen mensuplarıyla birlikte Fırat nehrinin üzerindeki Dârü'r-Rızk denilen yerde öldürülüp, başları Bağdat'a gönderilmiştir. Daha sonra, cesetleri bir süre asılıp teşhir edildikten sonra topluca yakılmışlardır (Onat, 1997: XVI, 492; Şehristani, 2006: 164).

Keysaniyye'nin Haşimiyye koluna göre Ebû Haşim Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Amr b. el-Kindî'ye vasiyette bulunmuş böylelikle imamet Ebû Haşim Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Ebî Tâlib'ten, Abdullah b. Amr b. el-Kindî'ye geçmiştir (Ebu Haşim Abdullah b. Muhammed [ö. 98/716-17] Emevî Halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in Askerlerince içirilen süt ile zehirlenmiştir (Onat, 1999: XX, 146). İddialara göre Ebu Haşim'in ruhu da ona intikal etmiştir. Abdullah b. Amr b. el-Kindî'ye göre Allah Teâlâ'nın ruhu da tenasüh ederek ona kadar ulaşmış ve ona hulûl etmiştir. Abdullah bundan hareketle hem ilahlık ve hem de peygamberlik iddiasında bulunmuş ve Horasan'da ölmüştür. Bazıları onun ölmediğini ve bir gün döneceğini iddia etmişlerdir (Şehristani, 2006: 137; Öz, 2003: XXVIII, 385).

Şiâ Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e karşı duydukları aşırı sevgi ve kendilerince Hz. Ali düşmanlarına karşı duydukları aşırı kin ve nefretle hulule ve tenasühe düşmüşlerdir. Bu aşırı sevgi kendilerince Ehl-i Beyt'e karşı olanlara karşıda aşırı nefrete dönüşmüştür. Şiâ intikam duyguları için mehdînin gelmesini zaruri görmüştür (İbn Hazm, 1966: IV, 182; el- İsfahânî t.y.: VII, 242).

Şiâ'da hulul, tenasüh-docetizm ve ricat şeklinde karşımıza çıkan mehdîlik inancı Ehl-i Sünnet tarafından kesinlikle reddedilmiştir. Ehl-i Sünnet'te Hz. İsa'nın dönüşüne inananlar onun gelişini ricat ile değil inzâl şeklinde gerçekleşeceğine inanmışlardır. Ehl-i Sünnet'te mehdînin geleceğine inananlar ise onun gelişini Şiâ'da olduğu gibi hulûl, gaybubet ve ric'at şeklinde değil normal bir zuhurla beklemişlerdir. Ehl-i Sünnet ve Şiâ' mehdînin Hz. Peygamber'in sünneti ile halkı adaletle idare edecekleri hususunda ittifak etmişlerdir. Her iki mezhepte de mehdî inancı bir itikada dönüşmemiştir. Bununla beraber Şiâ'da mehdî inancının daha yaygın ve hayatta daha baskın olduğunu söylemek mümkündür (İlhan, 1993: 142).

SONUÇ

Ku'ran'da ve sahih hadis kaynaklarında yer alamayan mehdîlik meselesi Ebû Dâvûd'la beraber ahad rivayetler şeklinde ikinci yüzyıldan itibaren yer verilmiştir. Bütün Şiî fırkalarında peygamberlik müessesesine denk gelebilecek gizli bir mehdî inancı mevcuttur. Mehdîlik bütün inanışlarda olduğu gibi Şiâ'da da insanların adalete en fazla ihtiyaç duydukları zamanlarda ortaya çıkan, onları mutluluğa, adalete ve barışa ulaştırmak için aranan bir varlık ve mit olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiîlere göre "fevzi ilahi" şeklinde dünya hiçbir dönemde peygamberlerden veya peygamberlerin görevlerini üstlenecek olan imamdan ve ahir zamanda gelecek olan mehdîsiz düşünülemez. Şiâ'da beklenen mehdînin özelliklerinde bir birliktelik söz konusuken onun geliş şekillerinde ise farklı yaklaşımlar görülmektedir. Şiâ'da Ehl-i Sünnet inanışında olduğu gibi normal doğum şeklinde dünyaya gönderilecek olan bir mehdîden bahsetmek mümkün değildir. Mehdînin geliş şekilleri ric'ât, hulûl ve gaybubet şeklinde görülmektedir. İslâm medeniyetinde şiddetle arzulan mehdî inancı yeri ve zamanı geldiğinde özellikle siyasi endişelerle Ehl-i Beyt söylemi altında Şiâ'da ortaya çıktığı görülmektedir. Daha sonradan siyasi sâiklerle Şiâ'da hızla gelişen mehdî inancı Ehl-i Beyt sevgisi ve sadakatı adı altında tasavvuf marifeti ile Ehl-i Sünnet içerisinde de görülmeye başlanmıştır. Böylelikle daha önce Hinduizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta görülen mehdîlik inancı bu kültürlerin de etkisi ile İslâm kültüründe de görülmeye başlanmıştır.

Adı ve konumu aynı olmasa da daha sonra İslâm coğrafyasında görülen ve Şiâ'da bir inanç esası haline getirilen mehdîlik imanının şartlarından olan peygamberlik misyonunun bir devamı olarak görülmektedir. Şiâ' ile Ehl-i Sünnet arasında mehdîliğe dayanak olarak gösterilen deliller âlimleri tarafından gelmesi hususunda bir birliktelik, gelme biçimi açısından ise açık bir ihtilaf görülmektedir. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre Şiâ'nın mehdîye delil olarak getirdiği ayetler zorlama te'villerle doludur. Delil olarak sunulan hadislerin çoğu ise sahih görülmeyip eleştirilmiştir.

Mehdînin İslâm coğrafyasında gelmiş olduğu son noktayı değerlendirdiğimizde rahatlıkla şunu söyleyebiliriz ki Şiâ'da ve Ehl-i Sünnet'te kısaca İslâm dünyasında zalimlerin zulmüne boyun eğenler, vicdanlarının işini adeta mehdîye havale etmişlerdir. Zulme karşı sessiz kalan topluluklar ya mehdîyi beklemişlerdir ya da mehdî söylemi olan çevrelerce suistimal edilmişlerdir. İslâm âleminin sıkıntılı ve sancılı dönemlerinde ortaya çıkan mehdîlik inancıyla halk avunmayı istemiş belki de bilerek kandırılmayı istemiştir. Bu acizlik toplumdan önce zihinleri esaret altına almıştır. Halkın bu karmaşık duyguları mehdîlik anlayışı ile daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Öyle ki mehdî inancı giderek putlaştırılmış ve adeta bir sömürü aracı haline getirilmiştir. İslâm'ın esasları arasında yer almayan bu inanç dinî argümanlarla süslenip bir nevi manevi lider görünümü bazı şahıslar tarafından cahil halka özellikle rüya marifeti ile sunulup birçok insanın dinî duyguları istismar edilmiştir. Böylelikle barış, doğruluk, adalet ve hikmet dini olan İslâm dini ve müslümanlar suistimal edilmişlerdir. Bu anlamda her hususta olduğu gibi mehdîlik hususunda da tek dayanak naslar olmalıdır. Kur'an'a baktığımızda gerek konu, gerek ad, gerek misyon ve vizyon anlamında Şiâ'nın itikad konusu haline getirdiği gibi bir mehdîden bahsetmek mümkün değildir (Gün, 2017:104-126). Kısaca sözlük anlamında Allah ve vahyi olan Kur'an hâdî ona uyan her mü'min de

mehdî olmaktadır. Bununla beraber özel anlamda ahir zamanda gelecek mehdî ile ilgili Şiâ'da bir ittifaktan bahsetmek mümkündür.

Kaynaklar

- Abdûlbaki,, M. Fuad, *el- Mü'cemü'l- Müfehres li elfazi'l- Kur'âni'l-Kerim*, İsanbul, 1984.
Acluni, İsmail b.Muhammed Cerahi, *el-Keşfü'l Hafa ve Nüzülil İlbas Amme İstehere Mine'l-Ehadis Ala'el- Sinetin-Nas*, Kahire, 1351.
Atasağun, Galip, *İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da) Dinî Semboller*, Özel Yayın, Konya, 2002.
Atvan, Hüseyin, *ed-Da'vetü'l-Abbasiye*, Beyrut, 1984.
Bayraktar, Mehmet, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara, 1988.
Câfer, Mehdî Halil, *el-İmamü'l-Mehdî fi'l-Edyân*, Daru'l-Hucce'ti'l-Beyda, Beyrut, 2008.
Coşkun,, Ali, *Mehdîlik Fenomeni*, İstanbul, İz Yayıncılık. 2004.
Çınar, Mahmut, *Tarihte ve Günümüzde Mehdîlik*, Rağbet Yay. İstanbul Demirci, Kürşat Mehmet- Ali Durmuş, *Haberlerin Ağında Mehdî*, Ankara, 2003.
Ebu Davut, Süleyman bin. Eş'as es-Sicistani, *Sünen*, İstanbul 1992 .
Ergin, Osman, "Bahaîliğin iç Yüzü", Sebilü'r Reşat, IX, 206.
el-Askari, Necmeddin Câfer b. Muhammed, *el-Mehdî el-Mevkud el-Muntazar*, Beyrut.
el- Bağdâdî, Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-Firak*, (thk. M. Muhyiddin Abdülhamid) Kahire, tsz.
_____, *el-Fark beyne'l-Firak*, (Çev. Ethem Ruhi Fığlalı) TDV Yay. Ankara 2008.
el-Eş'ari, Ebul Hasan, *Makalatü'-İslâmiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*,(nşr. Helmut Ritter), İstanbul, 1929-1930.
_____, *Makalatü'-İslâmiyyin ve İhtilafu'l-Musallin*, (Çev. Mehmet Dalkılıç-Ömer Aydın), Kabalcı Yay. İstanbul, 2005.
el-Havfi, Ahmed Muhammed, *Edebü's-Siyasefi'l-Kasri'l-Emevî*, Beyrut, tsz.
el-Heytemî,Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hacer el, *el-Kavlu'l-Muhtazar fi'l-Mehdîl Muntazar*, Kahire, 1968.
el-Müsevî Seyyid Mahmut *Hayatü'l-İmami'l-Mehdî Vehmün em Hakikatün*, Beyrut, 1427/2006.
Emin, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, tsz.
el -Hillî, İbn Mutahhar, *Keşfü'l-Murâd fi Şerhi Tecridi'l-İtikaâd* , nşr. Hasanzâde Âmulî, Kum: 1413.
Fazlurrahman, *İslâm*, Universty of Chicago Pres, Chicago 1982 (çev. Mehmet. Aydın-Mehmet Dağ), Selçuk Yay. Ankara, 1992.
Fığlalı, E. R. (1981). *Mesih ve Mehdî İnancı Üzerine (Mezhepler Tarihi açısından bir Bakış)*, (AÜİFD) 25 (1) , 179-214.
_____(1989). "Ali", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, (DİA), (2):371-374, İstanbul.
_____, *Çağımızda İtikadi İslâmi Mezhepler*, Ankara 1990.
Gün, F. (2017). "Mehdîlik İnancı Üzreine Bir İnceleme" Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 99-130.
Gölcük, Şerafettin, "Beyan b. Seman", *DİA*, İstanbul, 1992.
Hatipoğlu, Mehmet Said, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik, Hilafetin Kureyşiliği", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 23 (1) , 121-213 .
Hasan b. Sabit, *Divan*, Beyrut tsz.
Hüseyini, Aliyyü's-Şahudi, *el-İmamü'l- Mehdî ve Zuhuruhu*, Kuveyt, 1985.
ibnü'l-Arabî, Muhyiddim Muhammed b. Ali, *el-Futuhatu'l-Mekkiye*, (nşr, Osman Yahya-İbrahim Medruk nşr, 1392/1972.
_____, *el-Futuhatu'lMekkiye fi Ma'rifeti'l Esrari'l Malikiyye ve'lMemlûkiyye*, (çev. Ekrem Demirli) İstanbul, 2012.
İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gabe fi Marifeti's Sahabe*, Kahire, tsz.
ibn Hacer, Ahmet b. Ali el-Askalani, *Fethu'l-Bârîbi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî) Beyrut, 1379.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Magribî et-Tûnisi, *Mukaddimetü ibn Haldûn* (nşr, Ali Abdülvahid Vafi), Kahire, 1401.

_____, *Mukaddime*, (trc. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul, 1970.

_____, *Mukaddime*, (trc. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul, 2011.

İbn Hazm, Ebu M. Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsi el-Kurtubi, *el-Fisalfi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal*, (nşr. Ahmed Şemsuddin), Beyrut 1966.

_____, *Kitabu'l-Fisalfi'l-Milel ve'l-Ahvai ve'n-Nihali*, Mısır, 1321.

İbn Manzur, Ebu Fudayl Cemalettin, *Lisanü'l-Arap*, Beyrut, 1990.

İbn kayyim, Şemsettin Muhammed, *el-Menaru'l Muniffi's-Sahih ve'z-Zaid*, Kahire, t.y.

İbn Kesir, İmadüddinEbü'l-Fida İsmail, *el-Bidaye en-Nihaye*, Mısır, 1358.

İlhan, Avni, *Mehdîlik*, Beyan Yay. İstanbul, 1993.

_____, “Şiâ'da Usulu'd-Din”, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İlmi nşr, İstanbul, 993.

İsfehani, Ebu Ferec, *Kitabü'l-Eğani*, Beyrut, 1958.

İzmirli, İsmail Hakkı, “*Mehdîlik Meselesi: Muallim ata Efendinin üçüncü Sorusuna Cevap*” Sebilürreşat S. 285.

Kadi Abdülcebbar, *el-Muğni*, (nşr. AhmedFuad el-Ehvani vd.), Kahire, 1382/1962.

Kadi Nu'man b. Sabit, *Dea'imü'l-İslâm*, Mısır, 1950.

Kevseri, Muhammed Zahit, *Nazratu'n Nabire fi Mezaimi men Yunkir Nuzule İsa Aleyhiselam Kable'l Ahire*, Kahire, 1943.

Köprülü, Muhammed Fuad, *İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991.

Kuleyni, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kup, *el-Usûl Mine'l-Kafi*,(nşr. Asi Ekber el-Gifari) Beyrut, 1401.

Kurtubi, Ebu Abdullah Muahmmmed b. Ahmed b. Ebu Bekr el-Ensari, *et Tezkire bi Ahvali'l-Mevta veUmuri'l-Ahire* (Thk. Sadık b. Muhammed. b. İbrahim), Riyad, 1425.

Kutluay, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Ankara, 1965.

Goldziher, Ignaz, *El-Akide ve's Şeria fil İslâm*, (Trc. M Yusuf vd.), Kahire, 1946.

Macdonald, D. B. “Mehdî”, *İslâm Ansiklopedisi*, (İA.), (12): 476.

Mizzi, Ebu'l-Haccac Cemalüddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf, *Tehzibu'l-Kemal fi Esmâ'r-Rical*,(nşr, Beşaar Avvad Ma'rufi), Beyrut, 1403.

Mubarekfuri, Ali Muhammed Abdurrahman Abdurrahim, *Tuhfetü'l Ahfezili Şerh-i Cami't-Tirmizî, Medine*, 1968.

Mukaddem, Muhammed b. İsmail, *el-Mehdî*, İskenderiye, 1424.

Neşşar, Ali Sami, *Neş'etü'l-Fikri'l-Felsefi fi'l-İslâm*, Kahire, 1977.

Onat, Hasan, (1997). “Hattabiyye”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (16): 492-493, İstanbul.

_____, (1999). “Ebu Haşim Abdullah b. Muhammed”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (10): 146-147, İstanbul.

Öz, Mustafa, *İmamiyye Şiâ'sında Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay. İstanbul, 1995.

_____, *Başlangıçtan Günümüze İslâm Mezhepler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012.

Öz , M, (2003). “Mehdîlik” *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (28): 384-386, İstanbul.

_____,(2005). “Muhammed b. Hanefiyye”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (28):371-374, İstanbul.

_____, (2006). “Musa el-Kâzım”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA) (31): 219-221, İstanbul.

_____, (1993).“Ca'fer es Sadık”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (7):1-3, İstanbul.

_____,(1996). “Galiyye” *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (3): 333-337, İstanbul.

Serhendi, Rabbani, Ahmet Faruk *Mektubat*, (trc. Muhammed Murat),İstanbul, tsz.

Rıza, Reşit, *Tefsirü'l-Menar*, Kahire, 1954.

Muhammed Bakır es-Sadr, *Bahs Havlel Mehdi*, Beyrut, 1981.

- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yay. Samsun, 1997; *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İsparta, 2002.
- _____, (2003). “Mehdî”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA) (28):369-371, İstanbul.
- Süyûtî, Ebül-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ed-Dürrü'l- mensurfi't- Tefsir bil -Me'sur*, Mısır, 1314.
- Şahrudi, Seyyid Cevad, *el-İmamü'l-Mehdî ve Zühürühü*, Kuveyt, 1985.
- Şehrezuri, Muhammed b. Abdurresul b. Abdüsseyyid el-Haseni el-Berzenci, *el-İşalişrat'is- sa'a*(nşr. Muhammed Bedrettin en-Na'sani) Kahire, 1393.
- Şerif Rady Muhammed b. Hüseyin, *Nehcu-ül-Belağa* (çev; Abdülbaki, Gülpınarlı, Derin Yay. İstanbul, 2102.
- Şehristânî, Ebü'l-FethTâcüddîn Muhammed b. Abdülkerîm b. Ahmed, *el-Milel ve'n-nihal*,(nşr.M.Seyyid Geylani) Beyrut, 1395/1975.
- _____, *el-Milel ve'n-nihal*,(çev. Muharrem Tan) İstanbul, 2006.
- Şevkânî , Ebu Abdullah Muhammed b. Ali Muhammed es-San'aniel-Yemeni, *et Tavzihü fi TevatürimaCaefi'l-Munzarave'd-Deccâlve'lMesih*, Dımaşk, tsz.
- Şirazi, Sadık el-Hüseyini, *el-Mehdî fi'l-Kur'ân*, Beyrut, tsz.
- Teftazani, Sa'düddin Mes'udb. Fahrüddin Ömer b. BurahanuddinAbdullah el-Herevi, el-Horasani, *Şerhü'l- Makasid*, İstanbul, 1305.
- Tirmizî, Ebu isa Muhammed b. İsa, *Sünen*, İstanbul, 1992.
- Ünverdi, V. (2019), İmâmîyye Şiâ'sının İmâmet Teorisinin İtizali ve Sünni Eleştirisi, *Usul İslâm Araştırmaları*, (32):115-142.
- Ünverdi, V. (20018) “Eş'arî Kelamında İmâmet Nazariyesi; Cüveynî Örneği”, *Usul İslâm Araştırmaları*, (29):39-66.
- Ünverdi, V. (2018) , “Eş'arî Kelam Geleneğinde İmâmet Anlayışı; Seyyid Şerîf Cürcânî Örneği ”, *e-Şarkiyat İlmi ve Araştırmalar Dergisi*, 4(10):1238-1257.
- Üzüm, İ. (2007). “Nusayrilik”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (33):270-274, İstanbul.
- Vecdi, Muhammed Ferid, *Dairetü Maarifi'l-Karni'l-İ'sriin*, Beyrut, t.y.
- Wensinck, A. J., *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi*, “hdy” md.
- Vloten, G.V., *Emevî Devrinde Arap Hâkimiyeti, Şiâ ve Mesih Akideleri üzerine Araştırmalar* (Çev. M. Sait Hatipoğlu, Ankara, 1986.
- Yavuz, Y. Ş. (2003). “Mehdî”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (28):371-374, İstanbul.
- _____, (1998). “Hulu”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), (18):341-344, İstanbul.

Web Siteleri

- M. Hayri, Kırbaşoğlu, *Hz. İsa'yı Gökten indiren Hadislerin Tenkidi*, www.kurannesli.info, 15.11.2015, Saat: 22:34.
- Hadislerde Mesih Mehdi ve Muceddid, www.sadabat.net.Makaleler, 17.11.2015, Saat:20:26.
- Ebubekir Sifil, *Kıyamet Alametleri Mesih Mehdi*, www.sadabat.net.Makaleler, 11.11.2015, Saat:19:50.
- Hüseyin Atay, kıyamet Alameți Uydurmaları.İsalar Mehdiler, www.kurandakidin.com. 04.12.2015, Saat:21:16.
- Hayrettin Karaman, www.HayrettinKaraman.net, soru-(027)Mehdi İnancı; 16.10.2015, Saat:17:58.
- Abdulaziz Bayındır; vimeo.com. 25.02.2014 Ensar Vakfında “Kuranda Mehdilik” dersi; 12.11.2015, saat:15:30;
- Abdulaziz Bayındır; WWW.Kurandersi.com12.11.2015, saat:15.30;
- Yaşar Nuri Öztürk, “Mehdi Gelmeyecek-Mehdilik ve Mehdicilik” www.erdemyolu.com.tr;09.11.2015 ,saat:19:30
- Tarih Boyunca Mehdiliğini İlan endeler, www.hayatnlanlaminedir.com. 11.11.2015 Saat:23.50;

Şaban Döğen, *Mehdî üzerine*, www.köprüdergisi.com. 01.10.2015 Saat:22.53;
Muhsin, Abdulhamit, *İslâm'a Yönelik Yıkıcı Hareketler*, 52.Hadislerde Mesih Mehdî
ve Muceddid, www.sadabat.net.Makaleler, 17.11.2015, Saat:16.53.